

Psykologi, orgasme, revolution

Vilhelm Bjerke Petersen og reichiansk surrealisme

Da Wilhelm Reich ankom til København i foråret 1933, havde han et manuskript til en ny bog med i kufferten. Den østrigske psykoanalytiker, der tidligere havde været Sigmund Freuds stjerneelev, havde rejst fra Wien til Berlin allerede i 1930, men Hitlers magtovertagelse tvang ham til at rejse nordpå. I Østrig var Reichs teorier langsomt gledet længere og længere væk fra den strengt freudianske tænkemåde, der herskede i cirklerne i Wien. Efter studenteroprørene i 1927 var Reich blevet socialdemokrat, og det efterfølgende år begyndte han at fraternisere med kommunisterne: Han arbejdede nu mod at integrere marxistisk teori i sin psykoanalytiske grundmodel. Sideløbende med dette var han nået til den konklusion, at enhver neurose kunne tilbageføres til analysandens manglende evne til at opnå fulde orgasmer, hvad Reich kaldte en mangel på orgastisk potens (1927, 18). Både hans marxisme og hans stærke fokus på orgasmen skulle indtage prominente roller i hans nye bog. Efter at have færdiggjort de sidste redigeringer i den københavnske sommer i 1933 udgav han den under titlen *Massenpsychologie des Faschismus*. Bogen skulle få afgørende betydning for den danske kunstavantgarde i mellemkrigstiden.

Indeværende artikel forsøger at kortlægge og forstå, hvordan Reichs organiske og sexologisk funderede psykoanalyse dannede grundlag for det teoretiske arbejde udført af den danske tænker Vilhelm Bjerke Petersen, som var surrealismens fremmeste teoretiker i Norden. I forlængelse heraf argumenterer jeg for, at Bjerke Petersen udviklede en distinkt form for *reichiansk surrealisme*, der havde Reich – og ikke Sigmund Freud – som sit psykoanalytiske udgangspunkt. Der er enighed i litteraturen om, at Reich satte markante aftryk på dele af den danske surrealisme, og Camilla Skovbjerg Paldam har vist, hvordan Reichs tænkning påvirkede Bjerke Petersens “surrealist utopia, linking sexual liberation closely to socialist revolution” (2015, 441).¹ Det er imidlertid også min vurdering, at der mangler en mere tilbundsående begrebsliggørelse af Reichs betydning for Bjerke Petersens vigtigste bog *Surrealismen* (1934), og der er aldrig tidligere brugt omfattende primærstudier til at udfolde denne specifikke, idéhistoriske forbindelse. Indeværende artikel fokuserer derfor også udelukkende på Reichs placering i Bjerke Petersens teoridannelse. Heri ligger ikke et argument om, at påvirkningen fra Reich ikke forefindes i Bjerke Petersens kunstneriske praksis. Snarere er det afgrænsede fokus på teoridannelsen et udtryk for et ønske om at nå en mere fuldstændig forståelse af de idémæssige og konceptuelle forudsætninger for Bjerke Petersens tænkning og praksis i den sidste del af 1930’erne, og artiklen er dermed også tænkt som et fundament, hvorpå fremtidige analyser af Bjerke Petersens malerkunst kan udfolde sig med mere idéhistorisk ballast.²

Reichs store brud med Freud bestod i førstnævntes investering i biologiske og medicinske forklaringsmodeller i den psykoanalytiske praksis. Hvor Freud gradvist udfasede sin biologiske og lægevidenskabelige fortid i udviklingen af den psykoanalytiske model, gjorde Reich det modsatte og lagde mere og mere vægt på organisk materialisme og biologi. Her finder man måske dele af forklaringen på, hvorfor Freud i det 20. århundrede blev så markant vigtigere for kunstteorien end Reich – og på, hvorfor Bjerke Petersen var så forfalden til reichianismen. Hvor Freuds symbolske forståelse af kroppens og psykens tegn og sprog historisk har vist sig nærliggende at oversætte til den æstetisk-kulturelle sfære, synes Reichs opmærksomhed på biologi og orgasmer at være mere forbundet til sociale og politiske argumenter, jævnfør hans eget fokus på fascisme. Selvom indeværende artikel viser, hvordan Bjerke Petersen fremskrev sin kunsttænkning på baggrund af Reichs orgastiske biologi, så ligger mit argument også i forlængelse af denne distinktion mellem Freud og Reich og deres respektive virkeområder. Som vi skal se, blev Bjerke Petersen optaget af Reich, netop fordi dennes materialisme tillod ham at tænke kunstens organiske og politiske funktioner på nye måder, og Reichs teorier tillod ham at gå langt ud over kunstens interne tegnsfære. Derfor

må jeg begynde med at begrebsliggøre de dele af Reichs tænkning, som Bjerke Petersen approprierede.³

Panser, fascisme og vegetative strømninger

I *Massenpsychologie des Faschismus* forsøger Reich at arbejde sig ned i det fascistiske subjekts dybdepsykologiske struktur. Bogens grundambition er at lokalisere, hvor og hvorfra fascismen får sin affektive næring. Ifølge Reich er den fascistiske autoritarisme i Europa en fundamentalt irrationel proces, eftersom fascismen underkuer og i sidste instans ødelægger det menneske, der har bragt den til magten (1933, 33-35). Dette er også én af grundene til, at et rent sociologisk rammeværk aldrig vil evne at kortlægge den indre dynamik i den fascistiske bevægelse: Marxisme må konceptuelt sammenflettes med psykoanalyse for at kunne begribe denne irrationalisme. Med sit psyko-marxistiske rammeværk ønsker Reich at forstå, hvorfor masserne vælger at gå imod egne interesser, og han når frem til, at den dybeste årsag til deres selvpåførte undertrykkelse er erotisk. Fascismen afstedkommes af orgastisk impotens. Når samfundet undertrykker massernes seksualitet, vender denne tilbage i perverteret form som fascisme – hvilket Reich ser visualiseret i svastikaet som formaliseringen af et fordærvet, menneskeligt samleje. Når det moderne subjekt frarøves sit naturlige, erotiske udtryk og mister muligheden for totale, fuldt udfoldede orgasmer, vender det sig mod en illusorisk tilfredsstillelse af sine uopfyldte drifter i den autoritære leder. Fascismen skal derfor forstås som en form for kompensatorisk, seksuelt funderet frustration. Ifølge Reich er én af de mest aggressive måder, samfundet forsøger at undertrykke seksualiteten på, at reducere sex til reproduktion. Han kritiserer følgelig, hvad han ser som en biologisk utilitarisme indbygget i det patriarkalske system, der kriminaliserer sex som nydelse. For Reich er sex først og fremmest kropslig, genital nydelse, der bølger ud i psyken som en sund tilstand af harmonisk tilfredsstillelse.

Allerede i 1925 i *Der Triebhafte Charakter* (1925) og videreudviklet med *Charakteranalyse* (1933) mener Reich at have fundet en fysiologisk manifestation af orgastisk impotens. Forskellige kropstyper vidner nemlig på hver deres måde om, at orgastisk impotens skaber et såkaldt *karakterpanser*, idet neuroser manifesterer sig i kroppen som muskulære spændinger, forstenet gestik eller tics. Neuroser kan således også studeres, og imødegås, gennem kroppen. Totale orgasmer, men også fysisk bearbejdelse af kroppens spændinger, kan være måder at blødgøre analysanden og neurosen på, hvorved karakterpanseret smeltes væk, og kroppen og psyken igen bliver blød og smidig. Derved kan de såkaldt *vegetative strømninger* – ubevidst kropsaktivitet, der nydelsesfuldt bølger gennem

legemet – også strømme stærkere og uhindret (Reich 1973, 272). Den ultimative konsekvens af Reichs logik bliver dermed, at man kan imødegå fascisme gennem sex. Selvom seksualitetens konsekvenser dermed går *langt* ud over det organiske, er hans tilgang til selve erotikken som fænomen eftertrykkeligt fysiologisk og genital. *Massenpsychologie des Faschismus* præsenterer dermed et stærkt argument for kroppens plads i politik, og den cementerer psyko-biologien som udgangspunktet for enhver politisk metodologi.

Ved at konceptualisere kroppen og seksualiteten som det sande produktionssted for samfund og politik omvender Reich en marxistisk base-overbygning-model og gør økonomien sekundær til det kropslige begærs forrang. Eller, som han senere teoretiserer det, forsøger han at fremskrive en *sexøkonomi*, der ser orgasmen som den egentlige valuta i ethvert samfund. Denne model har visse affiniteter til den franske filosof Georges Bataille og hans idé om en *generel økonomi*. For Bataille, som det også er tilfældet for Reich, betyder naturens materielle overflod, at alle samfund må evne at udlede forskellige former for overskud. Ifølge Bataille skal dette overskud, den såkaldt *part maudite*, forløses i karneval, ritualer eller kunst (1991, 10). For Reich kan det udelukkede frisættes i orgasmen. Selvom Bataille vægtlægger sin økonomi som *generel*, og Reichs økonomi er *begrænset* til genitalitetens og orgasmens politiske økonomi, så deler de forestillingen om, at ethvert samfund må struktureres efter og omkring excess og merproduktion af energi.

For bedre at skitsere Reichs forestilling om seksualiteten og denne dobbelte funktion af at skabe og modvirke fascisme vil det være produktivt at fortsætte en krydslæsning mellem Reich og Bataille. Som Bataille begrebsliggør det i *L'Erotisme* (1957), hviler hans idé om erotik – i en vis forstand hele hans antropologi – på polariteten mellem forbud og overskridelse. I Batailles freudianske narrativ begynder menneskelig kultur med indstiftelsen af tabu: Mennesket skaber sig selv mod naturens vold gennem forbud. Med kulturens forbud kommer imidlertid også muligheden for overskridelse og for at bryde den kulturelle kode. Inden for rammerne af Batailles erotik følger det derfor, at menneskelig seksualitet *ikke* er naturlig. Den seksuelle akt er ikke instinktiv, idet den hverken er rent reproduktiv eller biologisk formålstjenstlig. Erotik er snarere den bevidste overskridelse af de selvpåførte begrænsninger, som mennesket har pålagt sig selv for at blive menneskelig. Af samme grund ville Bataille aldrig argumentere for afskaffelsen af vores seksuelle/kulturelle forbud, eftersom dette ikke blot ville være filosofisk naivt, men også producere en fuldt ud rationaliseret verden, i hvilken seksualiteten blot ville være mekanisk reproduktiv (1986, 11-25, 29-39).⁴

Reich stiller sig modsat Bataille. Han fastholder en tro på en form for naturlig seksualitet, der er umærket af samfund og kultur, og som slumrer i vores organiske kroppe. I modsætning til Bataille, og som en del af hans udfald med Freud, mener Reich ikke, at menneskelig kultur er funderet på et tabu. Ifølge Reich er det muligt for et samfund at blive fuldt seksuelt emanciperet. Ved at ødelægge den seksuelle utilitarisme, der forårsagede Europas politiske fascisme, kan man ifølge Reich opbygge den sexutopi, han benævner *arbejdsdemokratiet*: Et samfund, hvori alle kroppe er blevet fuldt orgastisk potente (1933, 48-49). Dette utopia skal dog ikke forstås som et menneskesamfund, der kollapser tilbage ned i naturen. Ifølge Reich vil arbejdsdemokratiet stadig være delvist kulturelt, og det vil opretholde en samfundsmæssig form – og det synes dermed at stå delvist i kontrast til hans grundantagelse om en rent naturlig seksualitet. For Reich er det muligt at opretholde begge antagelser, fordi han ikke ser naturens orden som præget af aggression og vold – som Bataille, og delvist Freud, gør – men i stedet karakteriseret af helhed og fred. Man kan således argumentere for, at Reichs teorier er både idealistiske og progressive.⁵ Hans seksualitetsforståelse kan læses som en naturalisering af det seksuelle, men meget af den politik, der følger af hans tænkning, er for samtiden dybt progressiv. Reichs intellektuelle indflydelse på mellemkrigstidens Skandinavien skaber en kulturel bevægelse, der argumenterer for kvinders ret til abort, brug af prævention, nye pædagogiske former og, måske væsentligst, opløsningen af kernefamilien som ideal. Som han skriver i *Massenpsychologie des Faschismus*, spejler familiens patriark religionens og fascismens patriark, hvorved familiens affektive dynamik gøres til produktionsmotor for statens struktur og ideologi (1933, 50). Kernefamilien er altså, ifølge Reich, selve den følelsesmæssige forudsætning for fascisme, og den må følgelig begribes som den autoritære stats “centrale ideologiske kerne, det vil sige, som det vigtigste sted for skabelsen af det borgerlige menneske” (1933, 155). Som en afledt konsekvens heraf må man anerkende den kvindelige seksualitet hinsides reproduktionens begrænsninger: “Kvinden som seksuelt væsen” vil ifølge Reich “betyde sammenbruddet af hele familie-ideologien” (1933, 156). Selvom Reichs tanker om kvindens seksuelle frigørelse utvivlsomt er genuine, og selvom flere af aktørerne i hans danske cirkler var udtalte feminister, bør man i dag fastholde en vis skepsis over for de politiske konsekvenser af hans tænkning. Reichiansk psykoanalyse var i et vidt omfang sexistisk og chauvinistisk, og selve forestillingen om en naturlig seksualitet, som den skulle forefindes i børn og dyr, er blevet eftertrykkeligt dekonstrueret af efterkrigstidens kønsteorier.⁶ Dette for at sige, at Reichs historie om orgastisk (im)potens bør læses med en sund portion politisk forbehold.

Siden de tidlige 1930'ere havde Reich været på kant med den ortodokse freudianisme og den dogmatiske marxisme. For kommunisterne seksualiserede Reich det politiske. For psykoanalytikerne politiserede han det seksuelle. Da Stalin endegyldigt tilbagerullede USSR's forholdsvis liberale seksuallovgivning i 1936, var Reich endegyldigt dømt uvelkommen i det kommunistiske parti. Til kongressen i den Internationale Psykoanalytiske Forening i 1934 i Lucerne blev Reich ligeledes effektivt ekskommunikeret fra psykoanalysens hovedorgan. Freud valgte at minimere de politiske konsekvenser af sin egen doktrin, og her var Reich ment at være en belastning. Freudianerne sympatiserede ikke med Reichs teorier og hans stadig mere biologiske determinisme, og de mente, at hans politik var for radikal. Dette var ikke tilfældet i Danmark. Selvom Reich skabte politisk tumult i Skandinavien, blev hans *Massenpsychologie des Faschismus* ivrigt læst, og der formede sig hurtigt en sammentømret gruppe omkring ham i København. Reichs såkaldte Sexpol-gruppe havde tætte forbindelser til det kunstneriske miljø i den danske hovedstad. Gruppen bestod af læger, psykoanalytikere og kulturelle tænkere med tæt kontakt til Vilhelm Bjerke Petersen, og sammen forfinede medlemmerne deres teorier, psykoanalyserede hinanden og publicerede og propagerede deres doktrin om et nyt, seksuelt frisat samfund.

Psykomaterie og drifternes herredømme

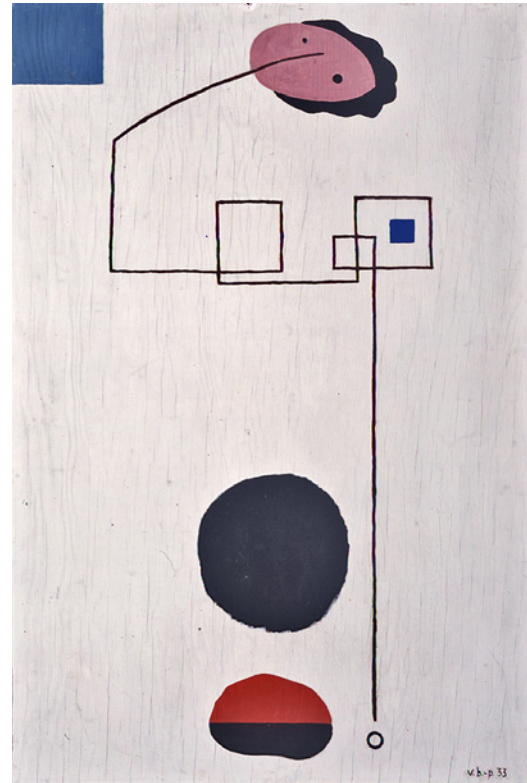
Vilhelm Bjerke Petersen var den vigtigste aktør i udbredelsen af surrealismen i Norden, og han var, i alle henseender, den væsentligste *teoretiker* for bevægelsen. Han var samtidig én af Wilhelm Reichs mest åbenmundede proselytter i tidens kunstneriske kredsløb. På baggrund af sin reichianisme udviklede Bjerke Petersen en surrealistisk filosofi, der tog sit udgangspunkt i den vitalt erotiserede krop. Her var det menneskelige begær – den surrealistiske virksomheds nøglebegreb – ikke blot dybt organisk, surrealismen var i sig selv en biopolitisk revolution af kunst, samfund og eksistens. I 1934 havde han – sammen med kunstnerne Richard Mortensen og Ejler Bille – startet kunstnerkollektivet og -tidsskriftet *linien*, der var helliget trioens interesse i surrealisme og psykoanalyse. *linien* publicerede digte, intellektuelle essays og oversættelser af surrealistiske tekster, indtil et brud internt i gruppen foranledigede Bjerke Petersen til at grundlægge sit eget tidsskrift, *Konkretion*, i 1935. Grunden til bruddet var Bjerke Petersens tiltagende radikale idéer om kernen i den surrealistiske filosofi. Disse idéer præsenterede han i *Surrealismen*, der var dybt påvirket af Reich. Det er vigtigt at understrege, at Bjerke Petersen på lange stræk så sit arbejde i forlængelse af André Bretons surrealistiske doktrin, og at han ikke nødvendigvis selv mente, at Reichs tænkning stod i kontrast til denne (Paldam 2015, 427). Ikke desto

mindre tyder meget på, at det netop var på grund af Bjerke Petersens tiltagende radikale tilegnelse af reichiansk psykoanalyse, at bruddet i *linien* fandt sted. Bjerke Petersen overværede med al sandsynlighed visse af Reichs forelæsninger i København, og hans skrifter fra perioden refererer direkte til den østrigske psykoanalytiker, ligesom tænkere fra den danske Sexpol-enhed bidrog til både *linien* og *Konkretion*.⁷

I *Surrealismen* fremskriver Bjerke Petersen en distinkt organistisk-orgastisk teoretisering af André Bretons doktrin. Bogen udfolder en svovlende kritik af instrumentel fornuft, social kategorisering og samtidskulturens forstening af den erotiske sensibilitet – og Bjerke Petersen ser alle disse forhold legemliggjort i og betinget af det borgerlige subjekt. I forlængelse af sin inspiration fra Reich argumenterer han for, at uddannelsessystemet som ideologisk indoktrineringsanstalt opretholder en steriliserende, neurotisk rationalisme, og at denne rationalisme allerede i den tidlige voksenalder “forringer drifternes mulighed for udfoldelse” (Bjerke Petersen 1934, 14).⁸ Når et individ frarøves muligheden for at udleve sit begær, fængsles det i instrumentel fornuft, hvilket igen danner grobund for samfundsmæssige patologier. Den manglende begærsopfyldelse forkrøbler således det moderne subjekt, skubber det ind i konservatismens ideologi, hvilket ultimativt forårsager politisk autoritarisme. I forlængelse af denne idé er et af bogens afgørende greb, at Bjerke Petersen sammenskriver kunsthistorie, videnskabshistorie og psykologiseret idéhistorie. I bogens første del opruller han den moderne kunsts forskellige faser fra naturalisme, impressionisme over ekspresionisme og dada, og han argumenterer for, at kunstens gradvise opgivelse af naturtro virkelighedsgengivelse spejler relativitetsteoriens dekonstruktion af stabile kategorier og koordinater, som igen sammenstilles med psykoanalysens fund af det ubevidste. Kunsten, videnskaben og psykologien er på hver deres måde nået frem til den indsigt, at verden ikke blot kan begribes rationelt og ikke opererer efter klassisk logik eller positivisme. Som Bjerke Petersen noterer sig om positivismens sammenbrud, så svarer denne opgivelse af tiltroen til den blinde, positive kausalitet “paa mange maader til surrealismens idéer, der kun vedkender sig det levende, foranderlige, organiske og følelsesbeherskede” (1934, 24), og surrealismens brud med det repræsentationelle maleri bliver dermed et brud med både positivisme og borgerlig rationalisme.⁹ Det moderne menneske må forstå, at det altid er situeret i sin egen ufornuft og altid er determineret af sit begær. Den tankeretning, der har formået at tage konsekvensen af disse indsigter, er netop surrealismen, der således operationaliseres mod de rester af naturgengivelse, streng fornufttænkning og erotisk tabu, som fortsat lammer samtiden. En grundforudsætning for Bjerke Petersens teoretiseringer er dermed

også, at naturen som udgangspunkt er fri, og at det ukulturaliserede menneske derfor også er frit og uindskrænket. Dette forhold ses prægnant afbildet i barnet, hvorom det lyder, at “alt levende bærer fra fødslen et krav i sig, nemlig kravet om forhold der muliggør den frieste udfoldelse. dette krav maa til enhver tid honoreres, hvis mennesket ikke skal gaa til grunde” (1934, 37). Alle menneskets patologier er i den forstand tillærte.

Men hvordan sikrer den surrealistiske doktrin sig, at barnets iboende grænseløshed fastholdes eller genfindes? I sin distinkt reichianske terminologi noterer Bjerke Petersen sig, at menneskekroppen i det neurotiske samfund frarøves “en vegetativ livsudfoldelse” (1934, 38).¹⁰ Han beskriver *det vegetative* – direkte taget fra Reichs *vegetative strømninger* – som en biologisk energi, der pulserer gennem organismen og finder sit højeste og reneste udtryk i den seksuelle handling. Ifølge Bjerke Petersen er måden at imødegå sociale patologier på derfor at lade subjektet gennemstrømme af denne helende, holistisk-vitale strøm, der indfinder sig i og efter orgasmen (1934, 39). Bjerke Petersen arbejder følgelig implicit med den reichianske idé, at der fanget i den borgerlige moral findes en ubesmittet seksualitet, og at frisættelsen af denne seksualitet vil danne grundlaget for et kommende, socialistisk utopia. I dette utopia vil man se “virkeliggørelsen af et liv paa en ny basis: drifternes herredømme” (1934, 66). Som han opsummerer det i *Konkretion*: “[S]urrealisterne vil give livet og alt menneskeligt ret til udfoldelse i dets ubegrænsethed, vi sætter ikke grænser, vi viger ikke tilbage for det søde, det slimede og alt dette, æsteterne ikke kan fordrage, for vi véd, det er vigtige elementer i livet” (1936a, 123-24). Det kan her synes, som om Bjerke Petersens diskurs er på randen af et konceptuelt sammenbrud, når han argumenterer for, at surrealismen vil “give livet” en række “vigtige elementer i livet”. Hvordan skulle surrealismen kunne injicere livet med ubegrænset udfoldelse, der allerede er konstitutivt for livet selv? Som jeg læser Bjerke Petersen, er dette imidlertid en essentiel pointe i hans tænkning: Surrealismen *tilføjer* ikke noget til livet; snarere frisætter den, accelererer og intensiverer den livet i dets orgastisk-organiske register. Surrealismen bringer alt det, der slumrer og under-

Vilhelm Bjerke Petersen:
Abstrakt figur, 1933, maleri
(olie på træ), 92 x 61 cm,
Museum Jorn, Silkeborg.

Vilhelm Bjerke Petersen:
Den gamle bro styrter i havet,
 1935, maleri (olie på lærred),
 90,5 x 125 cm, Museum Jorn,
 Silkeborg.

vidualisme og en overgivelse til en potenseret lederfigur, der så at sige opsuger samfundets individer i ét. Dette skyldes, at individualismen er selve symptomet på samfundenes behovsindskrænkning, og at fascismen følgelig er en slags perverteret udgave af den drøm om jeg-opløsning, som altid findes indlejret i menneskepsykologien, og som den frisatte erotik giver et sundt udtryk. Bjerke Petersen argumenter for, at den mest transformative konsekvens af surrealismens filosofi er opgivelsen af selve idéen om det autonome selv. Idet karakterpanser ses som en materialisering af ideologien om det autonome subjekt, gøres individualismen – måske endda selve idéen om individualitet tout court – til patologi. I 1937, i sin bog *Surrealismens billedverden*, citerer Bjerke Petersen én af tidens vigtigste danske reichianere, lægen Tage Philipson, som direkte taler imod “de, der er stærkt ’pansrede’” (1937, 20). Og videre lader Bjerke Petersen Philipson sige, at surrealismen ikke tillader mennesket at “stivne i et Skema eller en bestemt Opfattelse, [...] at hylle sig ind i en ny ’Skal’ eller et nyt Panser” (1937, 21). I en tankefigur, der gentager Reichs idé om orgasmen som det, der afsmelter den kropslige typering, kunne den ultimative konsekvens af Bjerke Petersens surrealisme siges at være skabelsen af en slags fælles filosofi, der tilgår menneskekroppen som kollektiv og trans-individuel. I frisættelsen af den kollektivitet, der findes indlejret i autonome, organiske kroppe, mener Bjerke Petersen at finde sit udgangspunkt for det, han kalder *den psyko-materialistiske revolution*. Denne revolution beskriver han som åbningen mod en form for radikal kommunisme,

trykkes i kroppen, op til overfladen. Hermed gøres kroppens domæne og naturens orden også til et felt karakteriseret af overflod og affirmativ rigdom.¹¹

Naturen og kroppens rigdom er for Bjerke Petersen kendetegnet ved et helt andet jeg-forhold end det autoritære samfund. Som han bemærker sig, ser man et mærkeligt forhold i Europas gryende fascisme, idet de fascistiske samfund på samme tid er karakteriseret ved accelereret indi-

i hvilken selve forestillingen om jeg-autonomi er smeltet bort. Bjerke Petersens surrealisme kan derfor siges at være en slags subjektteori eller kunstpsykologi, der er skabt til at omgøre og i sidste instans afslutte selve subjektet. Som han skriver i en artikel kaldet "Social kunst? Lad os saa hellere leve!", er surrealismen derfor "ikke en kunstart eller kunstretning, den er et *livssyn* [...] *Det tillader al natur at leve*" (1984, 62).

I det sidste kapitel af *Surrealismen*, helliget *den psyko-materialistiske revolution*, beskriver han, hvordan Reichs *Massepsykologi* påviser, at "den sexuelle undertrykkelse er et vaaben i kapitalens haand", og at opgaven i dag er en fuldkommen genopfindelse af mennesket – "mennesket må revolutioneres i bund og grund [...] hvoraf et nyt organisk samfund vil danne sig" (1934, 66). Marxismen har, ifølge Bjerke Petersen, forsømt at udvikle revolutionens psykologiske forudsætninger, hvilket surrealismen strategisk sigter mod, idet den "befordre den direkte, dyriske seksualitet" (1934, 68). Som en negation af det borgerlige subjekt beskriver Bjerke Petersen sin revolution som en affirmation af det organiske. Ved at knuse pansret individualisme, rationalisme, positivisme og kunstneriske manerer søger revolutionen at etablere forudsætningerne for, at organisk liv og erotik kan udfolde sig uden for kulturens grænse. Således er surrealismen både på højden af sin samtid og et løfte om et kommende utopia.

Sex, masse, kunst: konklusion

Hvad træder frem i kortlægningen af Bjerke Petersens reichianske tilbøjeligheder? Hvordan kan Reichs indflydelse på Bjerke Petersen siges at have bidraget til en distinkt form for surrealistisk teori? Det drejer sig især om tre forhold, som jeg afslutningsvist kort vil kontrastere.

Selvom det er en del af den kunsthistoriske børnelærdom om den surrealistiske avantgarde, at pariser-gruppen var stærkt optaget af psykoanalysen og dennes betoning af seksualitetens betydning, så er der ingen tvivl om, at Bjerke Petersen var betragteligt mere optaget af sex og kropslig erotik end sin franske pendant André Breton. Som det fremgår af de franske surrealisters samtaler om seksualitetens væsen, var mange medlemmer af gruppen – og måske i særdeleshed Breton – langt mere optaget af seksualiteten og psykens ubevidste som intellektuelle figurer og tegn end som levet, kødelig erfaring (se Breton et al. 2012). Denne forskel relaterer sig direkte til forskellen på Freud og Reich, hvor førstnævnte netop udfoldede seksualiteten som noget, der på gådefuld vis var rodfæstet i det ubevidste. Som idéhistoriker Paul Robinson fyndigt opsummerer det: "For 'sexual' Reich now substituted 'genital', thus undermining that broadening of our erotic sensibilities which had been one of Freud's hardest-won

accomplishments” (1990, 14). På samme måde var Bjerke Petersens seksualitetsbegreb og dennes væsentlighed for det surrealistiske projekt langt mere genital, fysiologisk og kropslig end Bretons. Bjerke Petersen var i den forstand tættere på Batailles erotik – Bretons store antagonist i mellemkrigsårenes Paris – om end Bjerke Petersens reichianisme naturaliserede seksualiteten på en måde, der ikke havde huet Bataille.

Fra denne forskel mellem fransk og dansk surrealisme kan man se konturerne af en anden bemærkelsesværdig differentiering. Selvom Breton og Bjerke Petersen begge havde et komplekst og anstrengt forhold til dogmatisk kommunisme, divergerede deres politiske forståelse af subjektets forhold til massen betragteligt. Udgangspunktet for Bretons doktrin – ja, hele hans idé om sur- eller over-realitet – var, at menneskelig forestillingsevne og drømmekraft skulle transponeres over på den objektive verden. Når surrealismen frigav tankens diktat, ville man nærme sig en tilstand, hvor subjektiv sandhed smeltede sammen med objektiv virkelighed. På den måde var Bretons filosofi en slags potensering af subjektet og dets intellektuelle rækkevidde: Imaginationen var på sæt og vis malet ud over verdens overflader. Modsat mente Bjerke Petersen, funderet i sin reichianisme, at surrealismen ville afvikle selve idéen om subjektivitet og opløse mennesket i naturens kontinuum. Selvom Breton og Bjerke Petersen ville være enige om, at forestillingen om individets klare grænse var en borgerlig konvention, så ville sidstnævnte ikke se på individet som noget, der skulle potenseres, men snarere transcenderes. Og surrealismen var et middel til både at afsløre og accelerere denne naturlige opløsning af subjektets ukrænkelighed.

Derfor synes en sidste, tredje forskel også at være gældende: Breton og Bjerke Petersen delte ikke en fuld, fælles forståelse af, hvad de surrealistiske kunstværker var og burde kunne. Som Breton definerede det i *Det surrealistiske manifest* i 1924, var surrealisme en slags ren psykisk automatisme, der frisatte tankens diktat fra fornuftens, moralens eller æstetikens krav. I forlængelse heraf nævner Bjerke Petersen flere steder sin egen interesse i og gæld til automatismen som kunstnerisk metode. Men automatismen var for Bjerke Petersen kun en stedfortræder for, hvad kunstnerisk skabelse egentlig implicerede. I et titelløst manuskript fra 1936 forestiller han sig forskellige “demonstrationer” som ækvivalente til den kreative handling. Eksempler på disse demonstrationer, der altså sidestilles med kunsten, var “arbejdsløse der bryder ind i madvarebutikken eller bare ødelægger noget, manden der forlader sin stilling, hustruen, der løber fra ægteskabet, barnet der ikke vil svare” (1936b, 4). I alle disse handlinger “kommer det levende kød til syne” (1936b, 4). Denne kropsliggørelse af kunstnerisk handling understreger, at kunsten for Bjerke Petersen blot er én

handling blandt en række andre, der alle er kendetegnet ved ét forhold: at bringe mennesket tættere på orgasmen og den uindskrænkede drift. Det er her tydeligt, at Bjerke Petersen, som Breton og de franske surrealistere, mente, at en af surrealismens revolutionære målsætninger var at tilnærme kunstsfæren til livssfæren og opløse kunsten i livet. Men funderet i sin reichianisme mente Bjerke Petersen også, at livssfæren rummede det organiske liv. Livssfæren strakte sig fra eksistens og socialitet helt ind i biologiens inderste, og for Bjerke Petersen skulle den surrealistiske kunst tilnærme sig hele dette spektrum. Det reichianske utopia, som fremkom, når surrealismen ødelagde karakterpanser og frisatte de vegetative strømninger, var for Bjerke Petersen en politisk revolution, fordi det også var en revolution af kroppen og en frisættelse af dens drifter.

ABSTRACT

In this article, I conceptualise a distinct form of *Reichian Surrealism* unearthed from the writings of Vilhelm Bjerke Petersen in the 1930s. By cross-examining the writings of psychoanalyst Wilhelm Reich, who stayed in Denmark and Norway in the period with the chief theoretician of surrealism in Denmark, Bjerke Petersen, the article brings forth the distinctive qualities of Bjerke Petersen's surrealist theory. This, the article shows, is a theory that is wholly committed to the organismic and sexological aspects of Reich's teachings as a vehicle for fostering radical and utopian politics.

NOTER

- 1 Paldam (2019) har fortsat sin udfoldning af Bjerke Petersens surrealistiske tænkning.
- 2 Indeværende artikel er baseret på omfattende granskning af primærkilder i Vilhelm Bjerke Petersen-arkivet på Museum Jorn i Silkeborg.
- 3 Jeg forsøger her at fremskrive den sexologisk-orgastiske del af Reichs tænkning for at vise dens forbindelse til Bjerke Petersens surrealisme. Således gør jeg mig ingen forestilling om en fyldestgørende beskrivelse af Reichs år i Skandinavien. For dette narrativ se Turner (2011), Korsgaard (2014) og Strick (2015).
- 4 Batailles position i den franske surrealisme har været grundigt debatteret i litteraturen, hvor især Rosalind Krauss (1986), Georges Didi-Huberman (2019) og Michael Richardson (1994) har belyst forholdet mellem Breton og Bataille.
- 5 Reichs idealisme var knyttet til hans påvirkning af en særlig intellektuel strømning i samtidens tyske biologi – *medicinsk holisme* – for hvilken den organiske krop ikke kunne reduceres til autonome dele, men måtte forstås som et samlet hele, der antog nye kvaliteter i kraft af sin helhed; se Harrington (1996).
- 6 I forlængelse heraf bør man holde sig for øje, at den danske seksualreformbevægelse, der var reichiansk og socialistisk, agiterede for eugenik. Den sexologiske læge Jonathan Leunbach, der var en af landets fremmeste reichianere, agiterede for kvinders ret over egen krop, prævention og abort *samt* social eugenik; se Koch (1996, 47-8).
- 7 Eksempelvis var Knud Lundbæk – en væsentlig bidragsyder til *linien* – medlem af Socialistisk Medicinergruppe. Gruppen havde inviteret Reich til at give forelæsninger i København og

fik dele af hans arbejde oversat til dansk. Så sent som i 1944 proklamerede Bjerke Petersen selv, at det var Reichs psykoanalyse, der havde hjulpet ham med at trænge ind til det "psyko-fysiologiske felt" (1944, 8-9).

- 8 I 1936, i en upubliceret forelæsning, deklarerer han, at "barnet er altid revolutionært – altid levende, altid vitalt, altid drømmer, altid opfinder. Men [...] barnets leg undertrykkes, barnets drifter, impulser og instinkter nægtes udfoldelse"; se Bjerke Petersen (1936, 1).
- 9 Dette gør det muligt for Bjerke Petersen at erklære, at den borgerlige kunst er forældet: "vi erstatter æstetik med seksuallivet" (1934-35, 7).
- 10 Senere taler han igen om "vegetativt liv" (Bjerke Petersen 1934, 48).
- 11 Bjerke Petersen teoretiserer dermed også kroppen i psykosomatiske termer: "Vi kan ikke drage nogen grænse mellem krop og sjæl, de skal ikke adskilles. I kroppens mysterium blomstrer sjælen, i kønnet og kærligheden bor skjulte guder" (1936b, 11).

LITTERATUR

- Bataille, Georges. 1986. *Erotism: Death and Sensuality*. Oversat af Mary Dalwood. San Francisco: City Lights Books.
- Bataille, Georges. 1991. *The Accursed Share: An Essay on General Economy, vol. I*. New York: Zone Books.
- Breton, Andre et al. 2012. *Investigating Sex*. Redigeret af José Pierre. London: Verso.
- Bjerke Petersen, Vilhelm. 1934. *Surrealismen – livsanskuelse. livsudfoldelse. kunst*. København: Linien's bibliotek.
- Bjerke Petersen, Vilhelm. 1934-35. "Skoleforedrag". I boks 11. Silkeborg: Museum Jorn/Vilhelm Bjerke Petersen-arkivet.
- Bjerke Petersen, Vilhelm. 1936a. "Introduktion til mine billeder." *Konkretion 4: Interskandinavisk tidsskrift for kunsten af i dag*: 120-124. København: Konkretion.
- Bjerke Petersen, Vilhelm. 1936b. "Uden titel". I boks 21. Silkeborg: Museum Jorn/Vilhelm Bjerke Petersen-arkivet.
- Bjerke Petersen, Vilhelm. 1937. *Surrealismens billedverden*. København: Arthur Jensens Forlag.
- Bjerke Petersen, Vilhelm. 1944. "Realities in my Art". I boks 33. Silkeborg: Museum Jorn/Vilhelm Bjerke Petersen-arkivet.
- Bjerke Petersen, Vilhelm. 1984. "Social Kunst? Lad os saa hellere leve!" *Linien 1934-1939*: 62. Esbjerg: Esbjerg Kunstforening.
- Didi-Huberman, Georges. 2019. *La Ressemblance informe*. Paris: Éditions Macula.
- Harrington, Anne. 1996. *Reenchanted Science*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Koch, Lene. 1996. *Racehygiejne i Danmark 1920-1956*. København: Gyldendal.
- Korsgaard, Lea. 2014. *Orgasmeland: Da den seksuelle revolution kom til Danmark*. København: Gyldendal.
- Krauss, Rosalind. 1986. *The Originality of the Avant-Garde and Other Modernist Myths*. Cambridge: MIT Press.
- Paldam, Camilla Skovbjerg. 2015. "Erotic Utopia – Free Upbringing, Free Sex and Socialism". I *Utopia: The avant-garde, modernism and (im)possible life*, redigeret af David Ayers, Benedikt Hjartarson, Tomi Huttunen og Harri Veivo, 413-427. Berlin: De Gruyter.
- Paldam, Camilla Skovbjerg. 2019. "Surrealism in Denmark: Vilhelm Bjerke-Petersen's book Surrealismen, 1934". I *A cultural history of the avant-garde in the Nordic Countries 1925-1950*, redigeret af Benedikt Hjartarson, Andrea Kollnitz, Per Stounbjerg og Tania Ørum, 208-224. Leiden: Brill/Rodopi.

- Reich, Wilhelm. 1927. *Die Funktion des Orgasmus*. Leipzig: International Psychoanalytischer Verlag.
- Reich, Wilhelm. 1933. *Massenpsychologie des Faschismus*. Kopenhagen: Verlag für Sexualpolitik.
- Reich, Wilhelm. 1973. *The Function of the Orgasm*. Oversat af Vincent Carfagno. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Richardson, Michael. 1994. "Introduction": I *Georges Bataille: The Absence of Myth – Writings on Surrealism*, oversat af Michael Richardson, 1-27. New York: Verso.
- Robinson, Paul. 1990. *The Freudian Left*. Ithaca: Cornell University Press.
- Strick, James. 2015. *Wilhelm Reich, Biologist*. Cambridge: Harvard University Press.
- Turner, Christopher. 2011. *Adventures in the Orgasmatron*. New York: Farrar, Straus and Giroux.